

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Literatuur

Nijhoff, P.

Citation

Nijhoff, P. (1968). Literatuur. *Acta Politica*, 3: 1967/1968(4), 354-361. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451049>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451049>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

zakelijke beperking tot een bepaald gezichtspunt (bijvoorbeeld gelijkheid) verloren zijn gegaan.

De unidimensionaliteit die hun index volgens hen in hogere mate dan de mijne bezit, is een statistische, geen theoretische unidimensionaliteit. Lange c.s. kritiseren mij omdat ik item 17 (ontwikkelingshulp) heb opgenomen; zelf nemen zij echter 'per vergissing' item 19 (onderwijs) op, alsmede — maar dit zien zij niet als een vergissing — de items 19, 21, 22, 43, 48 en 71. Ik beschouw hun procedure, waarbij zij uit correlaties tussen willekeurig gekozen vragen bepaalde begrippen afleiden, als een verwerpelijk, a-theoretisch operationalisme. Hun opzet is verwant met die van Eysenck, die ik uitvoerig heb bestreden (pp. 55-57).

2. Lange c.s. gebruiken slechts vijf factoren. Deze verklaren ten hoogste 32 procent van de totale variantie in de 'progressiviteitsscores'. In mijn onderzoekontwerp waren echter aanzienlijk meer dan deze vijf factoren (kerkelijke gezindte, inkomen, opleiding, leeftijd en geslacht) ingevoerd, bijvoorbeeld ook subjectieve sociale status, klasse-identificatie, drie vormen van tevredenheid, kerkgang, subjectieve verbondenheid met de kerk, partij-aanhang en diverse opvattingen. De persoonlijkheidskenmerken waren bewust buiten mijn onderzoekontwerp gelaten (pp. 20-22).

3. Ten onrechte zeggen Lange c.s. dat ik de factor inkomen niet constant gehouden heb bij mijn onderzoek naar het belang van de factor opleiding. Men zie p. 187, de eerste volle alinea. Overigens komt het me voor dat zij wel wat erg gemakkelijk heenlopen over de vele lege cellen (bijvoorbeeld 69 van de 240) in hun tabellen.

4. Een onderzoeker staat voor de keus hoe hij zijn schaarse hulpbronnen — met name tijd, energie, kennis en geld — over de verschillende onderdelen van het onderzoek zal verdelen. Dit geldt des te sterker voor het eenmansonderzoek van een promovendus. Bij zijn keuzen speelt uiteraard ook zijn persoonlijke belangstelling een rol.

De secundaire analyse van Lange c.s. heeft mij er niet van kunnen overtuigen dat ik meer van mijn hulpbronnen aan de statistische analyse en minder aan het theoretische en historische deel had behoren te besteden. Hun werk, en dat van hun statistische en wiskundige adviseurs, heeft tot een statistische verfijning geleid, die echter volgens een bekende procedure tot stand kwam en zeker na het artikel van Stouthard geen nieuwe gezichtspunten opende. Hun impliciete begripvorming beschouw ik als een operationalistische vergissing. Hun onderzoekresultaten bevestigen de oude en leiden niet tot nieuwe theoretische inzichten. Bovendien heeft — maar dat konden de schrijvers nog niet weten — het verkiezingsonderzoek 1967 inmiddels nog niet gepubliceerde gegevens opgeleverd, die de conclusies van *Protestantisme en Progressiviteit* in uitgebreide en wellicht ook verbeterde vorm ondersteunen.

LITERATUUR

PARSONS EN HET POLITIEK SYSTEEM

door P. Nijhoff

I Het boek van Mitchell

In de Prentice-Hall reeks die onder redactie van David Easton gewijd is aan empirisch gerichte politieke theorie, is als een van de eerste monografieën een kritische analyse en samenvatting verschenen van de theorie van Talcott Parsons, voorzover die voor de politiek van belang is.¹ Uit deze keus blijkt dat theoretisch gerichte politicologen niet alleen geïnteresseerd zijn in systeem-analyse, maar dat ook de mogelijke bijdrage van de nogal ontoegankelijke socioloog Parsons hen intrigeert. Mitchell, een Amerikaans politicoloog, introduceert zichzelf als een 'kritische vriend' van Parsons, en daarmee geeft hij een paar belangrijke ingrediënten voor elke Parsons-exegeet aan. Een zekere sympathie, die het mogelijk maakt zich serieus in te leven in de grote onderneming — een zeer abstracte, zeer algemene theorie van het menselijk handelen —, en een zekere distantie die voorkomt dat de pogingen van Parsons als dogma's beschouwd worden. De richting die Parsons inslaat, en de lijnen die hij volgt, worden door Mitchell beschouwd als een waardevolle basis voor zijn eigen werk — en zijn doel is om met dit boek ook andere politicologen te overtuigen van die waarde.

De eerste drie hoofdstukken van het boek zijn gewijd aan een algemene introductie tot Parsons: zijn plaats in de wetenschappelijke wereld, zijn algemene theorie van het handelen en zijn meer specifieke theorie van het sociaal systeem. Dan volgen vier hoofdstukken over de plaats van het politieke subsysteem binnen het sociaal systeem en tot besluit wordt de relatie besproken tussen Parsons' ideeën en stellingname in de actuele politiek. In de loop van het boek worden de contouren van Parsons' betekenis (wat zijn werk betekent en of het wat betekent) wel duidelijk, maar het lijkt mij dat de lezer daar alleen van doordrongen zal raken als hij al wat thuis is in politicologische systeem-analyse en sociologie. De in dit opzicht enigszins geschoolde lezer heeft hier echter de letterlijk unieke kans om van de nogal verspreide en steeds moeilijke geschriften van Parsons een begrijpelijke en betrouwbare samenvatting te vinden. Niet alleen voor politicologen, maar ook voor zeer vele sociologen is hier de gelegenheid om nu eens na te gaan of Parsons terecht of ten onrechte zo 'ingewikkeld' is.

II Het systeem

Het menselijk handelen wordt volgens Parsons door een viertal systemen beheerst: het culturele systeem, het sociaal systeem, het persoonlijkheidssysteem en het menselijk organisme, voorzover het door leerprocessen beïnvloedbaar is. Deze vier systemen zijn uiteraard abstracties van de concrete handelende mens en zij staan door input-output relaties in open verbinding met elkaar.

Voor economen, politicologen, sociaal-psychologen en sociologen is vooral de werking van het sociaal systeem van belang — de grensrelaties met de andere systemen mogen echter nooit uit het oog verloren worden, vooral omdat van daar uit conflict en verandering in het sociaal systeem (b.v. door wijdverspreide psychische frustraties of vernieuwingen in cultureel opzicht) begrijpelijk en verklaarbaar

¹ William C. Mitchell, *Sociological Analysis and Politics: the Theories of Talcott Parsons*. Englewood Cliffs, N.J., 1967.

worden. De veelgehoorde kritiek (o.a. van Dahrendorf en C. Wright Mills afkomstig) dat Parsons' schema slechts sociale cohesie en continuïteit kan voorstellen, constateert terecht dat met één systeem (een samenstel van elementen die ten opzichte van elkaar een compenserende, neutraliserende, evenwichtshandhavende werking hebben) slechts stabiliteit te verklaren is. Maar deze critici gaan er aan voorbij dat Parsons, zeker in de laatste tien jaar, sterk de nadruk legt op de veranderende kracht die voor elk van de systemen gelegen is in de relaties met de andere.² Het moet gezegd worden dat Mitchell, door zijn geringe nadruk op psychische en culturele elementen, dit belangrijke punt onvoldoende naar voren laat komen.

Zoals het menselijk handelen uiteenvalt in vier systemen, zo is elk van die vier systemen, dus ook het sociaal systeem, in vier opzichten te analyseren. Het principe daarbij is steeds dat het gedrag vier aspecten, of beter: op te lossen problemen, te vervullen functies, heeft. Het menselijk handelen geschiedt vanuit zingeving, het is sociaal (d.w.z. het is door gedeelde zingeving op dat van anderen afgestemd), het is doelgericht en het is aangepast aan de omgeving. Voor het sociaal systeem leveren die vier aspecten evenzovele abstracte (functionele) subsystemen op: het patroonhandhavingssysteem dat het behoud van het zingevend cultuurpatroon als probleem heeft, het integratief subsysteem dat via sociale controle voor genormeerde interactie dient te zorgen, het politiek subsysteem dat de collectieve doelgerichtheid als taak heeft, en het economisch subsysteem dat door aanpassing aan, en omvorming van de omgeving het systeem van middelen ten behoeve van zijn doeleinden moet voorzien. Politicologen zullen het meest geïnteresseerd zijn in het politieke subsysteem, de *Polity*, d.w.z. 'The aspect of all action concerned with the function of the collective pursuit of collective goals'.³

III Het politieke subsysteem en zijn externe relaties

Deze collectieve doelgerichtheid kan men op elk niveau vinden: elke sociale groepering kan men zich immers als een sociaal systeem voorstellen met een eigen 'polity' — zo krijgt men bedrijfspolitiek, de politiek van een vader tegenover zijn kinderen etc., maar empirisch is de politieke sector van de totale maatschappij het meest belangrijk. Binnen die sector laat men zich volgens Parsons hoofdzakelijk leiden door de waarde 'doeltreffendheid': door een adequate mobilisering van hulpmiddelen en met een competente organisatie produceert men 'effectiviteit' ten behoeve van het sociaal systeem.

Het leven komt hier echter pas in de brouwerij als men, net als bij het sociaal systeem in zijn geheel, de relaties met de belendende systemen in aanmerking neemt, dus de relaties met de Economie, het integratief en het patroonhandhavingssysteem. (De betrekkingen tussen de andere systemen onderling zullen wij hier niet bespreken.)

Deze grensrelaties kan men zich voorstellen als geaggregeerde interacties tussen de participanten van het systeem (op hetzelfde niveau als b.v. als de aggregaten van Keynes), waarbij de interacties geanalyseerd worden naar de betekenis die zij hebben vóór en de werking die zij ondervinden van de verschillende sociale

² Zie b.v. T. Parsons, *Societies; evolutionary and comparative perspectives*, Englewood Cliffs, N.J., 1966.

³ Deze omschrijving is uit: T. Parsons, 'The political aspect of social structure and process', in: D. Easton, Ed., *Varieties of Political Theory*, Englewood Cliffs, N.J., 1966, pp. 71-112. Dit is de meest recente samenvatting die Parsons zelf van zijn werk in deze richting gegeven heeft. Mitchell maakt er ten volle gebruik van.

subsystemen. In deze combinatie van interactie-analyse en geaggregeerde input-output analyse is Parsons bijzonder vindingrijk en hij vindt daarbij zijn voornaamste steun in de sociologische visie op ruilrelaties: nl. dat zij geschieden binnen een institutioneel kader, dat niet alleen de gedragingen aan zekere normen bindt maar ook algemeen vertrouwde ruilmiddelen (zoals geld) oplevert. Deze instituties maken het mogelijk dat in grotere collectiviteiten en op langere termijn de afzonderlijke participanten hun activiteiten met een zekere graad van waarschijnlijkheid en gerustheid op die van anderen kunnen afstemmen — interactie wordt op macro-niveau mogelijk en valt langs institutionele lijnen te analyseren. Mitchell legt hier terecht veel nadruk op en zegt: 'We get from Parsons, then, a means for really dealing with interaction and not simply random sets of individual political behavior with their social-psychological correlates' (pp. 86/87).

In de ruilrelaties met de andere subsystemen verwerft de *Polity* als voornaamste productiefactoren voor effectieve doelbereiking: (1) productieve capaciteit uit de Economie (via heffingen op de economische resultaten), (2) Wensen van belangengroepen uit het integratief subsysteem (de geaggregeerde en effectieve verlangens van diverse bevolkingsgroepen zoals zij in associaties verenigd zijn), (3) Legitimiteit uit het patroonhandhavingssysteem. Met de geschonken legitimiteit worden vanuit fundamentele waarden van het sociaal systeem de meest algemene doelstellingen van het politiek systeem vastgelegd, de uitgesproken verlangens der associaties leveren een indicatie voor de meer specifieke na te streven doelen en de informatie over de productieve capaciteit geeft aan in hoeverre deze doeleinden te realiseren zijn. Het vastleggen van de doelstellingen en het na afsluiting van het decisiepatroon inderdaad effectueren ervan is dan het productie-proces binnen de *Polity*, het valt onder de politieke verantwoordelijkheid. Voor wij echter de afzet van het produkt 'collectieve effectiviteit' naar de andere subsystemen bezien, is het van belang eerst het ruilmiddel te bespreken waarmee de *Polity* zijn productiefactoren verwerft.

Dat ruilmiddel (dat als symbolisch medium analoog is aan geld in de economie) is in de politieke context: macht. Dit is op dit gebied wel de meest verrassende, en wellicht ook meest vruchtbare vondst van Parsons. Terwijl vele politicologen macht vooropschuiven als krachtbron van het politieke handelen, komt het bij Parsons pas aan de orde als circulerend symbool in een geïnstitutionaliseerd systeem. Macht, zegt Parsons, is een 'medium . . . , the possession and use of which enables the responsibilities of an office with authority in a collectivity to be more effectively discharged' en gezag is 'the legitimated right to make certain categories of decisions and bind a collectivity to them'.⁴

Macht kleeft dus als een symbolische signatuur aan de beslissingen die genomen worden vanuit een bepaalde positie — namelijk die positie die met de productiefactor legitimiteit van gezag voorzien is. Macht wordt in laatste instantie gedekt door de mogelijkheid van dwang (zoals geld gedekt wordt door goud), en daarom is dit symbolisch middel bij uitstek geschikt om politieke beslissingen bindend te maken en om de effectieve uitvoering te garanderen. Waar het echter in ruilrelaties om gaat, is niet dat iemand (symbolisch of reëel) gedwongen wordt iets te doen, maar dat hij de hantering van het machtsinstrument als legitiem accepteert en dat hij zich schikt in het gebruik ervan, omdat hij weet dat de gegarandeerde effectiviteit ook de andere participanten binnen het systeem aan verplichtingen zal houden, die binnen het legitieme kader door het gezag opgelegd worden.

Door de 'uitgifte' van macht in de vorm van bindende beslissingen, 'koopt' de politieke leiding dus de drie bovengenoemde productiefactoren. Omdat beslissen

⁴ Parsons, 'The political aspect', resp. p. 79 en 76.

kiezen is, houdt de machtsuitgave een allocatie in: allocatie van produktiemogelijkheden naar de Economie (door concessies, subsidies en vooral door krediet: kapitaalverschaffen is nl. een bestuurstaak, zowel van overheidsbestuur als van ondernemingsbestuur en banken), allocatie van gerealiseerde verlangens naar de integratieve sector, allocatie van wat Parsons noemt 'operative responsibility' naar het legitimeringssysteem. Hierbij worden dus specifieke doeleinden van het gehele systeem vastgelegd, waarbij sommige onderdelen van het systeem meer aan hun trekken komen dan andere.

Nadat wij aldus de overheid hebben zien 'winkelen' op de factormarkt, gaan wij nu zien hoe hij het produkt van zijn specifieke functie, collectieve effectiviteit, verkoopt op de afzetmarkt. Wat hij op die markt hoopt te verwerven is een voldoende kwantiteit van het algemene ruilmiddel, dat hem solvabel maakt en hem in staat stelt op de factormarkt weer produktiefactoren aan te trekken voor volgende operaties (zoals in de economische context een firma de betalingen van zijn afnemers gebruikt). Dit algemeen ruilmiddel is macht en op de afzetmarkt zien wij dus hoe de overheid macht verwerft. Macht wordt vanuit het economische systeem gefourneerd in de vorm van het aanbieden van diensten aan de collectiviteit (een kostwinner b.v. die besluit om in overheidsdienst te gaan en op die wijze de macht van het apparaat vergroot),⁵ vanuit de integratieve sector komt het in de vorm van steun (b.v. bij verkiezingen — de diverse samenlevingsverbanden treden hier dus niet op als belangengroepen, maar als politieke achterban), vanuit het patroonhandhavingssysteem komt het in de vorm van conclusies dat het overheidsoptreden legaal is (conclusies die b.v. de rechter trekt op grond van de legitimeitsbasis). Mankracht, politieke steun en legaliteit vormen dus het machtsinkomen van de overheid — een inkomen dat hij nodig heeft om zijn operaties voort te zetten.

De hoeveelheid macht echter, die hij weet te verwerven, is duidelijk afhankelijk van wat hij op de afzetmarkt aan te bieden heeft: dat is de verantwoording die hij aflegt over de allocatieve beslissingen, zijn rechtvaardiging van het pakket specifieke doeleinden dat hij inderdaad heeft geëffectueerd — en ook is het zijn garantstelling voor een zodanig pakket in de naaste toekomst. Het is duidelijk dat het betoog, b.v. een verkiezingsspeech, van een politiek leider in dit opzicht overtuigender is naarmate op de factormarkt zijn beslissingen meer rekening hielden met belangrijke economische produktiemogelijkheden, belangrijke verlangens van bevolkingsdelen en belangrijke algemene doeleinden die vanuit de fundamentele waarden aanwijsbaar waren. Zoveel als zijn beslissingen en de effectieve uitvoering daarvan het indicatiepakket dekten, zoveel zal hij nu, bij het afleggen van verantwoording en het geven van garanties, aan te bieden hebben, en zoveel macht zal hij kunnen verwerven.

De aanbieders van macht aan de overheid, zij die diensten, steun en legaliteit kunnen verschaffen, hebben evenals de overheid een gezagspositie: het recht om te beschikken over eigen dienstbetrekking (o.m. gebaseerd op het recht van gelijkelijke benoembaarheid), over politieke keuze (stemrecht) en over autorisering en verbindendverklaring (de onafhankelijkheid van de rechter). Zij allokieren hun macht naar gelang zij iets aangeboden krijgen dat van hun gading is, en dat in hun eigen betaalmiddel wordt aangeboden. Het aanbod van overheidszijde zal in de richting van de economie geschieden in de vorm van het ruilmiddel geld: salaris en andere faciliteiten ten behoeve van de dienstbetrekking. Dit is voorhanden naarmate de produktiemogelijkheden, die op de factormarkt ook in de vorm van geld, b.v. belastingen, royalties e.d. werden aangetrokken, effectief

⁵ De gemeentelijke overheid in Amsterdam kampt met een machtsstekort door onvoldoende aanbod van sollicitanten bij de politie.

gebruikt worden. In de richting van het integratieve systeem neemt het aanbod der politieke leiders de vorm van invloed aan: want invloed is het gegeneraliseerde ruilmiddel dat in die sector past. Invloed is algemene overtuigingskracht op grond van reputatie of prestige⁶ en politieke leiders zullen over meer invloed beschikken als hun reputatie is, dat zij op effectieve wijze verlangens weten te bevredigen. Op de factormarkt oefenden de belangengroepen invloed uit, naar gelang die invloed daar gekocht werd door de overheid zullen nu verantwoordelijke politieke leiders invloed kunnen aanbieden in ruil voor nieuwe macht. Tenslotte noemt Parsons het aanbod in de richting van het patroonhandhavingssysteem 'morele verantwoordelijkheid' — maar deze grensovergang is door hem nauwelijks uitgewerkt.

Een belangrijk punt is dat de machtsoverdracht aan de politieke leiders weinig specifiek is: allocatie van diensten, steun en legaliteit houdt niet een preciese opdracht in tot bepaalde taakvervulling, bepaalde politieke maatregelen of bepaalde vervulling van de als legaal aangemerkte overheidsambten. De politieke leiders verwerven dus algemene macht, geen bindend mandaat, en zij zijn nu in staat om rekening houdend met specifieke en veranderende omstandigheden deze algemene macht om te zetten in specifieke beslissingen. Deze ruimte heeft de overheid uit zijn aard nodig, hij krijgt deze ruimte op grond van het geïnstitueerde karakter van de totale kringloop die garandeert dat in een volgende fase de geschonken macht weer kan worden herroepen.

Ter afsluiting van deze schets valt nog te vermelden dat Parsons het politiek systeem weer onderverdeelt in vier subsystemen: het leiderschapssubstelsysteem en drie aan de grenzen opererende subsystemen: het administratief systeem (de bureaucratie) aan de zijde van de economie, het steunsysteem (waarin de associaties van een gemeenschap zich bevinden) tegenover het integratiesysteem, en het constitutioneel systeem (de rechterlijke macht) tegenover het patroonhandhavingssysteem. Via deze laatste drie subsystemen van de Polity verlopen de beschreven uitwisselingen.

IV Vergelijking met politicologische analyse

Deze ondernemende aanpak van Parsons roept — zeker in deze lapidaire en onvolledige samenvatting — ongetwijfeld vragen en kritiek op. Maar ik geloof dat Mitchell gelijk heeft als hij stelt: 'the most significant consequence of the Parsonian treatment is its clarification of the situation of the actors vis-à-vis the achievement of their own goals in a system where transactions or exchanges must take place without a highly developed medium of exchange such as money' (p. 92). De toestand van onzekerheid waarin de ruilpartners elkaar buiten de economie tegemoet treden heeft vele onderzoekers verleid tot het zoeken naar risico-verminderende, uiterst rationele modellen van directe ruil (gelijk oversteken, 'barter'). Parsons meent dat deze voorstellingswijze een al te rationeel mensbeeld veronderstelt, en dat in een groter, geïnstitueerd systeem deze procedure niet alleen ontoepasbaar is, maar ook onnodig. De gedeelde waarden, de gedeelde solidariteit maken indirecte ruil, met behulp van een vertrouwd, geaccepteerd symbolisch ruilmiddel, mogelijk — en voor een groter systeem is deze indirecte methode ook

⁶ Zie hiervoor ook: T. Parsons, 'On the concept of influence', in: *Public Opinion Quarterly*, 38 (1963), pp. 37-62. Dit artikel gaat vooral in op het begrip 'gegeneraliseerd ruilmiddel', evenals de bijbehorende artikelen: T. Parsons, 'On the concept of political power', *Proceedings of the American Philosophical Society*, 107 (1963), pp. 232-262, en T. Parsons, 'The place of force in the social process', in: Harry Eckstein, Ed., *Internal War*, New York, 1963, pp. 33-70.

de enig mogelijke. Hoe deze input-output opstelling zich verhoudt tot de in de politicologie gangbare modellen kan ik niet goed beoordelen: Mitchell merkt op dat Parsons te weinig gebruik heeft gemaakt van het werk van de politieke wetenschap in dit opzicht, maar hij meent dat de modellen van Easton, Almond en hemzelf in het schema van Parsons onder te brengen zijn (p. 83) en zijn eigen beslissing is kennelijk het model in grote lijnen te accepteren en de zware taak van specificering en operationalisering te ondernemen.

Twee verschillen met de machtsanalyse van b.v. Key, Lasswell, Kaplan en Dahl dienen gesignaleerd te worden. In de eerste plaats legt Parsons veel minder nadruk op het hiërarchisch aspect van macht. Hij ontkent dit aspect niet, maar modificeert het door te stellen dat gezagsdragers hun macht moeten verdienen, door als werkgevers en politieke leiders op een vrije markt de bezitters van macht (aanbieders van diensten en steun) te verlokken met geld en invloed. Aan de ene kant vereist effectiviteit in collectieve doelbereiking dat er een hiërarchie van decisie-prioriteiten bestaat, een 'lijn-gezag' dat beslissingen eventueel door afdwinging bindend maakt, aan de andere kant is de daarvoor benodigde macht slechts te werven door een 'nederig' rekening houden met de eisen van economische, integratieve en legitimerende aard.

In de tweede plaats wordt in het schema van Parsons het 'zerosum' — karakter van macht ontkend: het is niet zo dat machtsvergroting van de een, machtsvermindering van de ander meebrengt. De totale hoeveelheid van de in omloop zijnde macht kan nl. vergroot worden. De verleende steun e.d. is een soort machts-deposito, waaruit de gezagsdragers kunnen putten zolang de vertrouwensbasis gehandhaafd blijft en het deposito niet opgeëist wordt. Zoals een bank krediet verschaft boven de werkelijk gedeponeerde fondsen uit, zo kan een overheid dwingende beslissingen nemen boven de hoeveelheid verleende macht. Op lange termijn zal hij echter 'solvabel' moeten blijven en dit kan slechts als hij in de bevolking een voldoende hoeveelheid verlangens weet te stimuleren, die als het ware achteraf om de genomen maatregelen vragen — dit crèren van reeds bevredigde wensen geeft hem een extra-hoeveelheid invloed die op de afzetmarkt weer voor extra-markt ingewisseld kan worden. Dit is dus een proces van politieke groei en machtsexpansie, analoog aan dat van economische groei.

V Een alternatieve interpretatie

De bovenstaande weergave van Parsons' model is sterk economisch getint — dat sluit aan bij Parsons' eigen weergave en zeker bij die van Mitchell, die de uitwerking zoveel mogelijk zoekt in een doorgetrokken analogie (niet: identificatie) met de economie. Deze aanpak is al ver verwijderd van Parsons' functionele herkomst. De functies blijven wel een rol spelen (als doeleinden van productie, als eisen ten aanzien van het handelen), maar zij hebben niet meer de automatische zuigkracht die het oorspronkelijk biologisch functie-model postuleerde: doordat de eisen der verschillende functies onderling in overeenstemming gebracht moeten worden komt de nadruk te liggen op de uitwisseling, de transacties tussen de verschillende aspecten van het gedrag.

Toch blijft het de vraag of deze input-output transformatie van het systeem-model de hoofdweg moet zijn waarlangs het verder ontwikkeld moet worden. Een belangrijke andere interpretatie wordt door Parsons zelf vaak aangeduid (althoewel nog niet uitgewerkt), doch Mitchell wijdt daar maar zeer weinig aandacht aan en dat is dan wel mijn voornaamste kritiekpunt op dit overigens voortreffelijke boek.

Die alternatieve aanpak (die wellicht de economische analogie kan omspannen) ligt in cybernetische richting. Daarbij worden de besproken subsystemen van het

menselijk handelen: cultuur, sociaal systeem, persoonlijkheid en organisme in deze volgorde in een cybernetische hiërarchie geplaatst. De uitwisseling tussen de systemen geschiedt dan niet meer op een gelijkwaardige ruilbasis, maar krijgt het karakter van de leverantie van organisatie (bepalende definities) door het hogere systeem in ruil voor mogelijkheden (energische voorwaarden) die het lagere aanbiedt. Een zodanige definiëring van bovenaf van de relatief ongeordende energie die van onderaf wordt aangeboden is dan ook aan te wijzen in de hiërarchische relaties tussen de subsystemen van het sociaal systeem: patroonhandhaving, integratie, politiek en economie. Termen als informatie en communicatie vervangen dan vraag en aanbod; de media invloed, macht en geld 'beheersen' dan elkaar in deze volgorde.

Deze korte aanduiding vereist natuurlijk een veel grondiger adstructie, maar het is duidelijk dat daarvoor in het kader van dit artikel geen plaats meer is. Het spreekt vanzelf dat een uitwerking in cybernetische richting voortbouwt op Deutsch⁷ (die voor zijn boek een versie van het Parsoniaanse systeem gebruikte die nu verouderd is); daarnaast kan gebruik gemaakt worden van een onlangs verschenen boek van Walter Buckley,⁸ dat cybernetische analyse van het sociaal systeem bedrijft, doch waarin het begrippenapparaat van Parsons wordt afgewezen. Een afwijzing die op losse gronden geschiedt, waarschijnlijk ten onrechte is en die wellicht meer nadelen dan voordelen meebrengt.

⁷ Karl W. Deutsch, *The nerves of government*, New York, 1966 (1963).

⁸ Walter Buckley, *Sociology and modern systems theory*, Englewood Cliffs, N.J., 1967.